

մատուցները, Ալեքսանդրապոլում ապրող գրասենյակների կարծիքները եւ նմանապրումները մեջ տնայում են համադրելու, թե՛ դպրեւանքը եղել է այն կիսաւեր տաճարը իր ջրապատի խցիկներով եւ շինութիւններով, որտեղ հազար տարի մարգուէլ են հայ մարերը:

Յանձնելով մեր փաստերը գրական աշխարհին, հայ ձեռնհաս բանասերներին, վստահեմ, որ նրանք եւ իրենց ուսումնասիրութիւններով եւ քննադատութիւններով կը պարզեն այս խնդիրը եւ միտութիւնից դուրս կը բերեն դպրաբանից տեղը:

Ալեքսանդրապոլ, 17 Յուլիս 1913:

Ս. ԱՅՐԴՅՏ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՏ Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

ՀԵՉՅԵԻ, ԱՐՔԵՊԻՍԿԱՊՈՍ ԹԻՓԼԻՍԻ

1736—1790

Ալաշկերտեան կաթողիկէ հայ գերդաստանին ծագման պատմական եւ ճիշդ տեղեկութիւններու սկիզբը մինչեւ 1600 կը հասնէր զմեզ, երբ նախահայրերէն մին Սահակ եւ յաջորդները թորթում գաւառէն Կարնոյ Հինգր գիւղը, եւ ասկէ Կարին եւ յետոյ ասկէ Կ.Պոլիս անցած հաստատուած են: 1670(ին ծնած Սահակ որդի Աստուածատուր՝ առւած է գերդաստանին իր անուն՝ Աստուածատուրեան, որմէ յետոյ՝ արդէն Կարնոյ մէջ գտնուած միջոցին, գերդաստանը լծարգմանաբար կոչուած է Ալաշկերտեան: Պատմութեան աւելի ծանօթ, եւ իրենց ազգօգուտ գործերով հռչակաւոր եղած են՝ Մանուկ (ծն. 1756) եւ Մատթէոս (ծն. 1764) հարազատներն, որոնք 1800ի առիթ ապրիները Պոլիս փոխադրուած՝ մեծ գերունքացած են ազգային շատ խնդիրներու մէջ, որ, չքմիանքի դաւիթ կաթողիկոսին զխաւոր հակառկորդներն եղած են երկուքն ալ, ինչպէս կը յիշէ Նոյն դաւիթ՝ Կ.Պոլսոյ Յովհ. Պատրիարքին 1803ին գրած նամակին մէջ, զանոնք «հերձուածող» անուանելով (տ. Դիւան Է. Թ. Թ. 1908, էջ 871). Նոյնպէս նշանաւոր եղած են հայ կաթողիկէ հասարակութեան կազմակերպութեան մէջ Մանուկի որդիւն Նա.

գարեթ (ծն. 1783) եւ Արամհամ (ծն. 1793), եւ վերջոյս կենդանի որդիւն Վսեմաշուք Յովհաննէս Է. Թ. Ա. Միջր Պէյ հարազատները: (Հմտ. ՄԱՆՈՒՍ 1906, Թ. 4361, Բաշեան, Բազմ. 1908, էջ 242, 90, 877, 99.)

Սոյն Ալաշկերտեան գերդաստանի մէջ ճիշդն սերած էր Կարապետ Վ. Միլիքեան, Հանգիցի, Արքիւթ, Թիֆլիզի, ինչպէս յաջորդ գրութեան մէջ կ'երեւայ ինքնին իսկ Մանուկ Ալա Ալաշկերտեանի վարմուկը:

Ինք ծնած էր Կարնոյ Հինգր գիւղը, Ալաշկերտեան գերդաստանին որոսնը: Հօրն անուն էր Յեր Յակոբ ՔՏՆ. Մեկիքեան. աշակերտած էր Կարնոյ Հանգ Կարմիր վանքի առաջնորդ Յակոբ վարդապետին, որմէ նաեւ ձեռնագրուած էր անշուշտ վարդապետ, իրենւ միարան Նոյն վանքը:

Թեպէտ ծննդեան եւ ձեռնագրութեան թուականները ճշդիւ ծանօթ չեն, սակայն եպիսկոպոս ձեռնագրութեան թուականը մորաւորապէս կրնանք ճշդել, վստահ ձեռնագրուած էր Էլճիանի Յակոբ Զամախեցի կաթողիկոսն, որ ընտրուած էր Կ.Պոլիս 1759ին, եւ վախճանած՝ 21 Մարտ 1763ին: Կարապետ ինքնագիր մէջ նամակին մէջ, զոր 1789ին Անգլոս քաղաքին մէջ գրած է, կ'ըսէ թէ 27 տարի իշխանութեան միջոցին նամակներու գրութեան համար միշտ նոտարներ գործածած էր. հետեւաբար 1762էն ի վեր իշխանութեան մէջ էր, որ լաւ կը միարանի Յակոբ Զամախեցոյ կաթողիկոսութեան ժամանակին:

Աւելի մանրամասն եւ հաստատուն տեղեկութիւններ կը պարտինք հայազգի Մարքի Յովհաննէս Սեղունեանի, որ 8 Սեպտ. 1787ին վնեւսիկէն կը գրէ առ Հ. Գեորգ Անթապի ի Հոմմ. «Յուլիս 7 գրած էիր՝ ստամուկէն եկող եպիսկոպոսին անունն է Կարապետ վարդապետ ի գիւղէն Հնձեցի, որդի սեր Յակոբի Մեկիքեանց, եւ թե եպիսկոպոս օծուած է շամախեցի յակոբ պատրիարքէն, եւ թե աշակերտ էր Կարմիր վանքի առաջնորդ յակոբ վարդապետին...» (Դիւ. Անտոնեանց), դարձեալ Անտոն Վ. Մուրատեան, 5 Մայիս 1787 Հոմմէն կը գրէ (Իտալիէն) առ Հ. Միքեա զասպարեան ի թրիեսա, թէ Կարապետ Եպիսկոպոսն տեղեկութիւններ առեր է թրիեստի մասին, որմէ կրնա երեւագրուիլ, որ Կարապետ Արքիւթ. թրիեստի վրայէն Հոմմ գացեր է:

Մինչեւ Հոմմ գալն իր եւ ինչպիսի կենքն անցուցած էր Կարապետ Արքիւթ:

Թիմուրաբար չարքն համայն,
եղեն մի խորհուրդ միարան.
եղին բղբեղ պիղծ դարձ տան.
ժանդ խորատուն առնել հաւան:

Պատվեալ մարուր անարատ կոյս.
մանուշակ ծաղիկ գեւորոյս.
խաշն Թիսուսի բարձեր ի՛ յուս.
ի՛ փառս մտեր, անարատ կոյս:

Լեւանեալ մարուր անբիծ կոյս.
վասն իմ մաղթեմ առ Տէրն Թիսուս.
զի արատեղ ճար մի խրդեցոյս.
ով սուրբ խանութ, ուս. նորաբոյս:

Տունիկ պողպեթ արմանեմ.
սուրբ տաղավար Տեառն բանի.
քով համբարող սաստիկ գանի.
սուրբ նահատակ յոյժ անուանի:

Վարանեալ ազգն արեթական.
միշտ յըզնային քո կատարման
հիւժեմալ աւարտ այս սառուցման,
պիղծ իմ իւնդ էր անդամեղ եան:

Աւանդեցեր զհոգիդ պայծառ,
անուշահոտ ինկարեր ծառ,
Տեառն Թիսուսի անարատ գառ.
մլտեր յառաքառան անպատկառ:

Բամիկ ազգաց դու ընտրեցար,
մեզ նահատակ բարեցուցար.
ծովածուփ կենցաղոյս նաւեցար,
սուրբ կուսանացն դատակցեցար:

Դու անբիծ մարուր աղանձի.
հրաշունչ ժամուս յոյժ անուանի.
չար պատերազմեց այսօր վանի,
այլասեռքն հարան անթիփի:

Անարատ կոյս, գու մաքուր չուր,
սիրտ քո մառէր իբրեւ բղջուր.
չար գահճի եւ թափանցիկ սուր.
սակս այն խոցեաց, ակամքն էր կոյր:

Թիսուսի փրկչին նահատակ,
այժմայս ոչ զոյժ էքեզ քատակ.
սուրբ խանութ, յորդառատ վրտակ
քաջամարտ ամբիծ նըպատակ:

Պարակցեալ զորացն անմարմնոց,
վասն քո սաստիկ հարուածոց,
որ ի շարեաց զերծար անփորձ,
եւ դատեցար ընդ գլարթնոց:

Երանեալ մարուր անբիծ կոյս.
թերամտեց հաւատ եւ յոյս.
համապիւռ ծաղիկ նորաբոյս.
խաւար մտաց ծագեցեր լոյս:

Տեառն Թիսուսի յոյժ սիրական,
մաքուր տաղաբակ անապական.
սրբուհի խանութ աննրման,
հինգ իմաստեղին համանրման:

Ի՛ աննրման անարատ կոյս.
արամազնեաց համայնիցս յոյս.

այս գծնգակ սառն կենցաղոյս.
թերամտեց հաւատիւ եւ յոյս:

Վարապետ վարդապետու չնծայ,
յոյժ միկ հոգին գրեւ ջընծայ.
սակաւ գովեստս գուշաբեայ,
ընկալ յինն էրբու ընծայ:

Շարական շարորդ գ. Չայն:

Շնորհադարդ եւ պանծայի նահատակ եւ
յաղթնոց վկայ. տեսար գրեզ որպէս գանձ ի բե-
րան գալիչ, եւ իմաստութեամբ քոյժ յաղթեցեր
նմա. առ Բրիտտոս բարխիսեանք վասն անձանց
մերնց:

Ըստ իմաստուն սուրբ կոստանցն էիր ար-
թան պատրաստութեամբ եւ ի յամեն սուրբ փե-
սային, ոչ ներհնեցեր որպէս անպատրաստը եւ ի
գալստեան նորա մշտեմ յաճախատ. առ Բրիտտոս
բարեհ:

Ո՛վ սուրբ խանութ անմեղ նահատակ, հո-
ղանթեմ որպէս բղջրեցեալ. հինգ իմաստեղին
եղէր քառակ, ի քէն հայցեմք անբիծ նահատակ.
առ Բրիտտոս:

Շարայաբեցաւ այս երգքս, ի թաւաբերու-
թեանս հայոց ՌՄ եւ երկուցին (1202+551 =
1753) մայիս ամիսը Նին. իսկ յետոյ սրբադրեցաւ
ձեռամբ խակակիրթ եւ միլլամամ տրուպ որբա-
ցեալ գրչին:

(Մտըրն. Միխիթ. Վիննա, Թ. 156, Թ. 43-
43ա-46ա) Սղընթիբիբը կը կազմեն "Վարապետ
Վարդապետեմ": Այս ընդօրինակութեան տակ ինքն
Վարապետ Վ. յետոյ իւր իսկագիր ձեռագրով
(Ճիշդ իր նամակին գիրը) կը յաւելու թէ 1753ին
գրած է սոյն ստանաւորը:

Ի թականիս հայոց որ ի Ռն է
Բճ եւ Դ. յարաբարդեալ է.
յոռնաշափ շինեցաւ այս Վարապետէ,
վարդապետ կոչեցեալ որ չնծացի է:

Այս սրբուհի խանութ 1753ին Մայիս 3ին
նահատակուած է ի Տաճկաց ի վարաբաշակերտ
(Ալաշկերտ), որուն վրայ Պողոս Երեց ուրիշ երկու
տաղ ալ գրած է. Նոյն ձեռ. Թ. 156, Թ. 63ա-
63բ:

Վարապետ Արեգպիսկոպատի այս գրութիւնը
"Հայոց նոր վկանորդ" գրքին մէջ (Վաղարշապատ
1903, էջ 562-567) կը պակսի:

Դ.

Երբ է Կարոյ յետ լուրդեղեղէ չնծացոյ:

Վարկամեալ անձամբ սասանիմ,
յահէ գէհնեղն սարափիմ,
յահագին աւուրն սարափիմ,
ի քեզ դիմեմ, գերամբիծ կոյս.
գերամբիծ կոյս, այց արա՛ քերոյս:

Աւաղ աւուրցն զորս անցուցի.
մեղմ ուսուցչին ոչ անուցի.
գեղս հոգւոյս մտաց հանի.

ի քեզ գիմեմ, գերազարճ կոյս.
գերազարճ կոյս, այց արա խղճոյս:

Բամեալ շարիւրն որք են յերկրի.
խմբեալ պարեն պատանդ զիւի.
զոտս ի շաղկացն ոչ սահեցի.
պատանա զեն աննապ կոյս.
աննապ կոյս, այց արա գերոյս:

Անշ գերոյս որ ոչ բազացի.
գործոց բարեաց ոչ անապի.
զհոգիս նեարեք խոյստեցի.
բռնեա զվերս իմ, յարապարճ կոյս.
յարապարճ կոյս, այց արա գերոյս:

Պատեալ զինեւ զորք խաւարի,
եւ ոչ տան թոյլ գործեւ զորքի.
խրդուս կ հոգիս հարի նեարեւ.
զին եմ արեանդ, տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա գերոյս:

Դատարկ մնացի գործոց բարեաց,
նեցուկ եղէ խնամաւ շարեաց.
քաղցր արարիչ ի վայր հայնաց,
զին եմ արեանդ, տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա խղճոյս:

յԱնտ բարի եւ տէր իմ հեզ,
քաղցր ծայրեն կոչեաց բոլեզ.
շնորհեալ ինձ դառնալ առ քեզ.
զին եմ արեանդ տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա գերոյս:

Պատրիշ շար յոր եւ արի,
մոլեալ յանն իմ ի նա յորի.
տուր ինձ ամեւ զպատանա շարի,
զին եմ արեանդ տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա խղճոյս:

Եւ եղիւր յոյժ հառաչեմ,
յուաւ ժառիր ժամաչեմ.
գրեզ ի յօգնութիւն կոչեմ,
օգնեալ գերոյս, տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա խղճոյս:

Տաճար կազմեալ զիս սուր հոգւոյդ,
ժամանեցոյ հանգիստն յարիւրի.
զայն որ ի շարն առնեն արի.
պատանա զիս, գերազով կոյս.
գերազով կոյս, այց արա գերոյս:

Եւ քերեցի գործեւ զբարի,
հաղորդեցայ յոյժ շարի.
զհոգիս վշտացուցի կարի.
ի քեզ գիմեմ, մշտապարճ կոյս,
մշտապարճ կոյս, այց արա խղճոյս:

Տառանելով յոյժ երեւամ.
զհոգիս կամառ ոտիւնն տամ.
գնլն հոգւոյս մուսցեալ կամ.
ազգ արա ինձ, ջինջ եւ սուր կոյս.
ջինջ եւ սուր կոյս, այց արա գերոյս:

Վատ եղիւր յոյժ յուրացայ.
զպատուէր արարիչի մուսցայ.
երբեք յաւեալ ոչ տարկացայ.

ի քեզ գիմեմ, տէր իմ Յիսուս.
տէր իմ Յիսուս այց արա խղճոյս:

Անշ հոգոյս նեառհարի,
զայն որ Աստ ամ էտեցճ բարի.
վաթար գերիս ինաւ ոչ տարի,
ի քեզ գիմեմ, տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա հոգոյս:

Բամեալ շարեաց որ ոչ գոյ թիւ.
ծանրաբեւեալ եմ յոյժ խնթիւ.
որ ի փրկեւ վառ իմ ես փոյթ,
փրկեալ զհոգիս, տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա խղճոյս:

Էդ որ սուրց սրբաբանիս,
խնդրեւ բղմալարս բնաւ ոչ յամիս,
որ եւ ըզհոգոյս կեալն կամիս.
պատանա զիս, տէր իմ Յիսուս,
տէր իմ Յիսուս, այց արա գերոյս:

(Մարգր. Միսիմ. ի Վիննա, Թ. 156, Թ. 7.
3. Բ — էր: Սկզբնագիրք. «Կարապետ վարդապետէն»)

Ե.

Երբ ողբերգութեան առաջին Արարածն էր. երբեւ
ի Կարգեալ լուրս յերկրի: Երբեւ ողբեւ «Առ-
արեւելէ քերոյս. ի ՌՄԻՋ Խիւ» (= 1226 + 551 =
1777) — ուր զերեւելէ քերոյս Կարգեալն, երբե-
ւ լուրս արարեալն:

Ի հոգնալի զարմ սրբէ մարմնական.
բնորեալ ի սուր զարմ քահանայական.
վաթարեցոյ լի միւս պատուար փրկութեան.
նշ մայր Մեհայի, կոյս անապական:

Կեցուցին համայնից ցանկալ ծնող.
յուսացելոյն ի քեզ բարեալ կամեցող.
բազմալի օրիորդ սրբութեան սիրող.
նշ մայր Մեհայի, կոյս անապական:

Անտեզ զարեւոյ հրեշտակական.
արծնացար ծնել զբազմալի յեւեռն.
կաթողին եւ բղձին զերեսս ի գետն.
նշ մայր Մեհայի, կոյս անապական:

Բախտոյցի զհամար զօրաց երկնայնոց.
որ համապալ զգրեւ եւ մոլորեց.
ծովային մարգարիտ ընտրեալ ի բնոր.
նշ մայր Մեհայի, կոյս անապական:

Անտ Տոնն եղբ եւ հիմն հորոյս.
հոգեծին զաւակաց ապական եւ յոյս.
լապ ուր սուր մշտալաւ եւ անաշտ լոյս.
նշ մայր Մեհայի, կոյս անապական:

Պատուեալ ի սրբէից լուսեղէն տաճար,
մերոյս սուր օրինաց տառ ճշմարտաւ.
սարտուցեալ որոց քոյ զիս տիւրմայր.
նշ մայր Մեհայի, կոյս անապական:

Երանելի գլխոյ եւ անձառ տուար,
զուրկ եւ անգամանգ եւ անգին քահար,

Հայկազեանս սեռի լեր ի միտ խնամատար.
սլ մայր Մեհայրի, կոյս անապական:

Տապանակ սակեղեն բանին բնակարան,
լուսածին ամպ թեթեա հերքել մթուժեանս.
բողոքեմ պատերազմի, դու անբեկ վաճան,
սլ մայր Մեհայրի, կոյս անապական:

Ինչոյ էակին անբեմ բնակարան,
կենսարաշխ սուրբ հացին ընտիր ըշտեմարան,
ձրիապէս շնորհօղ մերոյս բնութեանս.
սլ մայր Մեհայրի, կոյս անապական:

(Մտգրն. Մխիթ. Վիեննա, Թ. 157, Թշ.
1—2ա. Սկզբնաղբերք՝ «Ի Կարապետէն»)

2.

Գութար անբնական է սուրբ Աստուծոյն զոհերն
Բոլորեմք Կորնի լուս է Լիճոց խնդրեմք, առ-
ջալիւնն առնեմք զինքն իբրեւ յարմար ինքն
նի ինքն. Կորնիք ինքն ինքն ինքն ինքն
աղբերքն Դեմքն, Գեղեմ Լիճոց:

Ի կարմաղոյն քարանջ յորինակերտեալ,
առնար շքեալ զարմանահալ եւ օրհնեալ.
Հնծուց վանք դու մակնուածք վերաձայնեալ.
արի արի արի սեր իմ զիս փրկեալ:

Կերտեալ զըմպէթ ինամոց վերնոյն եւ եւ է.
յորինեցար մեծէն սրբոյն Կերտեալ.
Վինչ ի վարձան զքեզ Տեր անխախտ պահեացէ.
արի արի արի սեր իմ զիս:

Աւաղելով զեղծուհի հոգին կարի լամ.
շնորհաց վեհիք անմիջապէս յորժ զղձամ.
մշտապատկառ եւ կորազրկաւ ահի կամ.
արի:

Բախանալ բնա ոչ կարեմ զի եմ ին
անշաղ մեղօք որ ի թիւ ոչ արկանի.
կարտ եմ սուրբ զիւրիք քո մայրականի.
արի արի արի սեր:

Ահա լալով առ քեզ զօշմմ, ով սուրբ մայր.
զի դու ես ի օթննակ շնորհօք միտ եւ յոր.
մարտար տաճարք Մեհայրի, լեր ինն ձար.
արի:

Պատուար անխախտ սրբօք մայրուր եւ տաճօղ
վասն իմ հերոյս լեր որդւոյք բարեխօսող
զի դու ես մայր հասաղին հանրեց եւ տաճօղ
արի արի արի, սեր իմ:

Երանուհի մայր եւ աստղ առաւօտեան,
զի դու ես ծնող անեղ գոյին մանկութեան,
զքեզ աղաչեմ, լեր ինն ամրոց փրկութեան,
արի արի:

Տաճար պաշտառ երանելի սուրբ զիւրիք.
յորինեցար ի մէջ նահանգին Կարնոյ.
լուսով քոյին զիսմ անն իմ փայլեցոյ,
արի:

Ինն սրբոյ տաճար փառաց կազմեցար.
անեղ գոյին ցանկալի մայր ընտրեցար.
յորունց լեզուաց երանելի գրուստեցար:
արի արի արի, սեր իմ, զիս փրկեալ:

Եթէ կամայ ինն լարողք երգս երգող:

Ուրի զգրոս արտաբերես եւ լեր հետեւող:
վերջ տաղես:

(Մտգրն. Մխիթ. Վիեննա, Թ. 156, Թշ.
69—70բ. Սկզբնաղբերք՝ «Ի Կարապետէն»)

է.

Իսկ եւ իսկ դասեցան ընդ խաշահանուաց,
ոմանք շքահանայից ոմանք չը իշխանաց.
չիք Յարութիւն պետեա առաջնորդ կուրաց.
զըկեցին զիւրջալիս քաղցրիկ ծնողաց:

Կամալոր բնակիչք քաղաքին Կարնոյ,
արագ ժողովեցան հանգոյն արծուոյ.
սլ սուրբ Կիկոյալոյս, փութայ զիս զերնոյ.
առաւապելոյս դու լեր, դու լեր օգնական:

Աւաղ հոգոյն որ վասն իմ ի դուր կորեան.
առաւ վայրէջք որք ի վերայ իմ յարեան.
հաս օգնականս, ով սուրբ Ոսկերեքեան.
առաւապելոյս դու լեր, դու լեր օգնական:

Բախանալ զիւրջալիս հանուրց զօրաց երկնայնոց.
որ հանապաղ անհորիշ եւ նեղեցող.
օգնեալ վասնօրէն, Աստուածք աստուծոց.
առաւապելոյս:

Աւաղեալ, մարգարէ եւ սուրբ Կարապետ.
արի ի տուն Կրիստոսի բարկութեան քո նեա.
եւ հաս ինն օգնականս, Յովսէփ նահապետ.
առաւապելոյս դու լեր:

Պերճացեալք ի շարիք ծանակ առնեն զիս.
ի դուր զըզարտեցին զանեղ բարունիս.
արագապէս հաս ինն, ով սուրբ Սարգիս.
առաւապելոյս դու լեր:

Երանելի թէ ժուգեմ ի մէջ փորձանաց.
եւ ոչ հետեւեցիմ բանարարութիւն կամաց.
բազում վարձառն ինն յերկինս ամբարած.
առաւապելոյս դու լեր:

Տեր Պետրոս զարեւել դժեմայ զեւ, զի կաս.
զիարդ դու անգագար զարիս խկաս.
օգնեալ զըզարտեցիս, ով սուրբ Ղուկաս.
առաւապելոյս դու լեր:

Ջարագապէտ կոչեցայ եւ փորձեմ պէսպէս,
շարագոյն Կարնեցիք արարին հանդէս.
չեշտիս ինն ժամանայ, ով սուրբ Յովհաննէս.
առաւապելոյս դու լեր:

Արտասուելի ոմանք սրտիս հրաբորբք.
պատճառք եղեն անկման շարագոյն արք շուրբ.
փութապէս ժամանեալ, ով սուրբ Գեորգ,
առաւապելոյս դու լեր:

Բենատես Խորալէ, սուր ինն յոյս տեսման,
մատնեցին զիս արք շուրբ յուզայանման.

սուրբ Յակոբ Նահատակ, որդի Որոտման,
տառապելոյս դու լեր:

Դատապարտեցին զիս չարասէր արք չորս,
որպէս զՊոնտապոյն պիղծեն Պիղապոսս.
Խաշեալ արքայդ իմ Աստուած, եւ Տէր իմ՝
Քրիստոս.

տառապելոյս դու լեր:

Անուն միայն Գրիգոր չար եւ Հանճարեղ,
եւ միւսայն Պետրոս, գիմբէն տըգեղ.
Ո՛վ սուրբ կեանարացի սքանչելիդ Բարսեղ.
տառապելոյս դու լեր:

Պատուար մեր փրկութեան սուրբ Էլիֆանդ.
ընկալ զկարապետս, զորդիդ ծոցածին.
զի զին եմք սուրբ արեան սոյնոյ Միածնին.
տառապելոյս դու լեր:

Երջանիկ վե՛ն մեր գՏէր Միմեօն,
պահայ անվտանգ կենք, ո՛վ սուրբ նոր Միւն.
զի ե փեսայ Հարսիդ զա՛հ, պահայ ի քո ծոց,
տառապելոյս դու լեր:

Տէր է բոլոր ազգիս ամենայն Հայոց,
չորս կենաց շնորհօղ ծարսեալ Հաղոց,
ո՛վ անյաղթելի զա՛հ, պահայ ի քո ծոց,
տառապելոյս դու լեր:

Էլն անեղ Բանին ոսկեղէն պալատ.
պահայ զփեսայն քո որ է անարան,
զի զերզնայի եղբնակս արացեալ ազատ.
տառապելոյս դու լեր, դու լեր օգնական:

(Մարգն. Միկիթ. Վիեննա, Թ. 157, Թղ.
1աբ—3ա: Սկզբնագիրք՝ «ի կարապետ վարդապետէն»:

Կարապետ Արքեպ. Թիֆլիզի Առաջնորդ
տիտղոսը կը կրէ. երբ եղած է Առաջնորդ:

Երբ Միմեօն Երեւանցի 1763ին Էլիֆանդի
կաթողիկոս եղաւ, Զաքարիա Վ. շախպատու
Առաջնորդը, Թիֆլիզ կը նստէր իրեն Առաջ-
նորդ Թիֆլիզի, նախորդ կաթողիկոս Յակոբ
Շամսխեցիէն գրուած: Յակոբ թելպէտ յետոյ
բանագրած էր Զաքարիա Վ. ը, սակայն սա կը
ձնար տակաւին ի Թիֆլիզ: Միմեօն կաթողիկոս
1764ին ոչ միայն բանագրաւքը վերցուց վայրէն,
այլ եւ 1766ին նոյն Զաքարիա Վ. ը Թիֆլիզի
Առաջնորդ եւ Նուիրակ կաթողեք երբ արաւս
Համար (տ. Դիւ. էջ 183, 471, 501, 532, 558 եւ 572): Զաքարիա Միմեօն Դիւանին
մէջ (Դիւ. Ը, Թիֆլ. 1908, էջ 69) վերջին
անգամ կը յիշուի: Ասոր յաջորդած է Ռէթեւոս
Վ., որ կը յիշուի 1772ին (անդ, էջ 156)
իւրեւ Առաջնորդ եւ Նուիրակ Թիֆլիզի, որ ձնաց
մինչեւ 1773ի վերջը: 1774ին արգէն Առաջ-
նորդ էր Յովհաննէս Վ., իսկ Նուիրակ՝ Մար-
տիրոս Վ. (անդ, էջ 266): Յովհաննէս կ'ե-

րեւայ թէ մինչեւ 1776էն անդին Առաջնորդ
էր. վասն զի Միմեօնի Հրատարակեալ Դիւանը
կը վերջանայ սոյն տարւով, եւ տակաւին Յով-
հաննէս է Առաջնորդը:

Այս միջոցներուն՝ Միմեօնի թուղթերուն
մէջ մեր Կարապետ Արքեպ.ի վրայ կան անդե-
կութիւններ, որոնցմէ կ'իմանանք թէ Կարապետ
Արքեպ. այս միջոցներուն Կարին քաղաքը եւ
Կարմիր վանքը կը գեղեցրէր: Այսպէս կաթողի-
կոսը 1767 Դեկտ.ին Կարին, Մինաս Վ. ին կը
Հարցընէ «վասն Կարմիր վանից Կարապետ Վ. ին,
զի գրեցեք զորպէսն նորին, թէ որդի Հրամանաւ
եղեալ իցէ ի թէման Կարնոյ ի ժողով, եւ ի Կա-
րին ո՛վ է նմա գիւրու թիւն առնօղն թէ ի Յաճ-
կաց եւ թէ ի Հայոց, եւ վասն Կարմիր վանիցն
առնէ զժողովն, եւ դարձեալ երթալոց է անդ,
թէ իրպէս:» Միենեւոյն թուականաւ կը գրէ (անդ,
65) նաեւ Կարնոյ Նուիրակ Մարգիս Եպ. ին, նոյն
Նիւթին վրայ, լսած ըլլալով որ Կարապետ
Արքեպ. Կարնոյ մէջ ինքնագլուխ ձեռնադրու-
թիւն կը կատարէ. «Իսկ Կարմիր վանից սուտ
միտքան Կարապետ պեան գնացեալ անդ ինք-
նագլուխ զձեռնադրութիւնս առնէր, զոր ծա-
նուցեալ էր Սրբազան Վեհշին: Վասն որոյ գրեաց
Վեհշն՝ թէ անդ քեզ ձեռնադրութիւնս առնել
ոչ պատշաճի, ուր լլցի Եպ. Առաջնորդ: Իսկ
յանպիսի տեղիս, որոյ Առաջնորդն չէ Եպիսկո-
պոս, եւ ձեռնադրութիւն Հարկաւորի, եւ ժողո-
վուրդն եւ Առաջնորդն յօժարիցին, զի դու
ձեռնադրութիւն արացես, զի՛նչ ինչ սմա եւս
գրել զորպիսութեանց Կարապետին այնմիկ, թէ
Հրամանաւ ուրուք է գնացեալ անդ, թէ ինքնա-
գլուխ: Ձի նա ասէր Միտքան էր Կարմիր վա-
նիցն, եւ պարս էր, զի առանց Հրամանի Առաջ-
նորդին անդէն մի ելցէ, որպէս է զի յայդր է
եկեալ, իմացեալ մեզ գրեցես,» 1771ին
արգէն անոր վրայ տեղեկութիւններ առած
էր Միմեօն (անդ էջ 431), սակայն դժբախ-
տաբար 1771 նամակները կը պակսին Դիւ-
անին մէջ:

Ասոր վրայ չորս տարի կ'անցնի, եւ Կա-
րապետ Արքեպ.ի մասին Միմեօն կարգադրու-
թիւն մը չ'ընեն: 1774ին Հ. Պօղոս Մեհէրեան
Միկիթարեան Վ. ը Կարնէն կը գրէ սա Հ. Նին.
Բուզայեան ի Կ. Պոլս, թէ ինքը քրդի Հագուս-
տով կը շրջի, ապա թէ ոչ Հայք զինքը կը
բռնեն, եւ թէ Եպիսկոպոսը կաթողիկեայ է ի
ծածուկ եւ ձեռնադրութիւններն ուղղափառապէս
կը կատարէ (Դիւ. Միկիթ. Վիեննայ): Կարեւրի

պատուաւոր բարձր նուիրակութիւններու կը գործածուի, եւ Ղուկաս Կաթողիկոս արտաքոյ կարգի համակրութեամբ կը գրէ իր վրայ, սնուանելով զանկապ միշտ «սիրելի ողբեակ մեր, Աստուածամաստ վարդապետ».

Ղուկաս Կթիկոս. 1780 Հոկտ. ին մը քաց Հերակղ Թագաւորին շնորհակալութեան նամակ մը կը գրէ եւ կը ղրկէ Կարապետ Արքեպ. ի ձեռք ի թփփլիզ, այս նամակին մէջ կը գրէ «... Այլ եւ՝ ահա զսիրելին մեր Կարապետ Արքեպոս յղեցաք ի սպաս մեծութեան քոյ՝ այսու շնորհակալութեան թղթով մատուցանել Աստուածսիրութեան քում ի մեր գիմաց զողջոյն եւ զօրհնութեան Աստուածային, եւ ի հարցանել զղեւույն եւ զարեկեցումներն Աստուածազօր Արքայիդ եւ ի դռանն գիտող առնել մեզ...» (Գիւ. Գ. էջ 36) Նոյնը կը կրկնուի նաեւ Արքայ Անտոն Կաթողիկոսին գրած նամակին մէջ (անդ, էջ 38, 128), ինչպէս նաեւ նոյն թուականաւ խրատել Կաթողիկոսին նամակին մէջ կ'ըսէ. «... որովհետեւ զսիրելիդ մեր Կարապետ Աստուածամաստ վարդապետդ եւ զԱրհիպիսկոպոսդ յղեցաք ի սպաս Աստուածազօր սիրեցելոյ մերոյ ի քրիստոս...».

Ղուկաս Կթիկոս. ի 1781ին Հաշտարխանու Ղուրբակ Եփ. Արքեպ. Արղւթեանցին գրած նամակէն կ'իմացուի, որ Եփ. Արքեպ. Թփփլիզի մէջ առաջնորդական գործեր կը կատարէ եւ թփփլիզէն Մոսկուա երթալու միջոցին՝ կ'առաջարկէ երեք հոգի, որպէս զի Կաթողիկոսն անոնցմէ մին Առաջնորդական Տեղապահ անուանէ լացակայութեան միջոցին համար: Կաթողիկոսը կը գրէ. «Դու գրես թէ Կարնիցի Կարապետն լաւ է, ահա նա եւս ի թփփլիզէ է եւն: Եւ քանիցս մեզ գրէ թէ զիս առիտ հան: Միւս երկուքն յարմար չըլլալը կամ անոնց ընդդիմութիւնը կը ծանուցանէ. Նոյն պատճառները կու տայ նաեւ Կարապետին համար (էջ 271—279): Ի վիշտ կ'իմացուի՝ որ մեր Կարապետ Թփփլիզի Առաջնորդ անուանած է այդէն 1781ին, վասն զի Ղուկաս Կթիկոս. առ խրատել Արքայ Կթիկոս. 27 Օգ. 1781ին գրած նամակին մէջ Կարապետ կը սխեղ իրեւ Առաջնորդ. «... Ահա մէկ պահարանով թուղթ յղեցաք առ քեզ ընդ թղթոյ, որ պարտի հասանելի առ թփփլիզու Առաջնորդ Կարապետ վարդապետ մեր...» Դարձեալ նոյն տարին Նոյ. 9ին կը գրէ Թփփլիզու Առաջնորդ Կարապետ վարդապետին (էջ 205—211), Ասեւն հետաքրքրական է յաջորդ թուղթը: 1782 Մայիսի մէջ Կաթողիկոս օր-

հնութեան թուղթ մը կը գրէ Կաթողիկոսութեան վերադարձողներուն. առօր պատճառ եղած է Գիորի քաղաքին մէջ Ասհակի որդի Մանուչարեան Ստեփանոս, որ ի սկզբան կաթողիկէ եղեր է եւ յետոյ վերադարձեր է, ինչպէս կը ծանուցանէր Թփփլիզի Առաջնորդ Կարապետ Արքեպ. ահաւասիկ Կաթողիկոսին խօսքերը. «Չի գրեալ էր մեզ ի թփփլիզու սիրելին մեր՝ եւ հարգաստ որդին սրբոյ Աթոռոյս՝ առաջնորդ Կարապետ Աստուածամաստ վարդապետն՝ զվերադարձունքո ի ճշմարիտ եւ յուղարիտ եւ ի միարնագաւան հաւատոս սրբոյ եկեղեցոյս Հայաստանայոց» (էջ 336):

Կարապետ իրեւ Առաջնորդ Թփփլիզի եւ միանգամայն իրեւն Ղուրբակ Եփ. Եփ. Եփ. Յովն. 1782 Մայիս 20 (էջ 376—377, 384), Յունիս 16 (էջ 393), Յունիս 20 (էջ 395—397, 400) 1783ին սկիզբները (էջ 499):

Ազանեսնցի հրատարակած՝ Ղուկաս Կաթողիկոսին թղթերը 1783էն մինչեւ 1791 կ'ընդհատին ամբողջովն, եւ կը շարունակուին 1791էն: 1792ի սկիզբը արդէն կը գտնուի՝ որ Կաթողիկոսը Թփփլիզի Առաջնորդ կը կարգէ վերստին Մարտիրոս Ա. զ, փոխանակ Պետրոս Ա. ի որ զհրաժարելով: Յայտնի է ուրեմն՝ որ մեր Կարապետ Արքեպ. 1783էն ետեւ եւ 1792էն շատ յառաջ ելած էր արդէն Թփփլիզի առաջնորդութենէն: Դժբախտաբար Ազանեսնց Գ. Բ. ոչ միայն ունեցած չէ այս տարիներու Թփփլիզի ձեռքի տակ, այլ եւ ծախքի ինչպէս թանկ համար ստիպուած է շատ թղթերու միայն վերադարձը դնելով շատանալ, որով այս ամենաօգնելի եւ ամենայն քաջաշնորհութեան արժանի «Գիւանը» այսօր կը լքանէ զմեզ:

Բարեխախտարար մեր Կարապետ Արքեպ. ուրիշ կողմանէ դարձեալ կը ծանօթանայ մեր: Ինչպէս Կենսագրութեան սկիզբը անհրաժեշտ, Կարապետ Արքեպ. Թփփլիզի, 1786ին արեւելքէն փախստանամբ գաղտնի կու գայ Պոլիս եւ անկէ Հոռոմ կը փախչի:

Անեստիկի Միլթարեանց վաւեր ժամանակագրութեան մէջ, զոր այն միջոցին գրած է հոլանդաւորն Հ. Միլտրիշ Ա. Ա. գերեւն, կան թուականին կարգաւ տեղեկութիւններ մեր Կարապետ Արքեպ. ի մասին, զորս հաջորդեց ինձ ինքրանացս համեմատ Հ. Թորոսեան: Անոնց համեմատ՝ Կարապետ Արքեպ. 1786 Հոկտ. ի սկիզբն գաղտնի Պոլիս կու գայ Սկիւտարի ճամբով. եւ որովհետեւ Ձաքարիտ Կատարարը կ'արգելու գնից Պոլիս մտնել, Կարապետ ծա-

ծուկ իր ազգական Ալեհակըրտեան Մանուկ Ալայի միջոցով Բերա, լատինաց ժով կապաւնի. այնտեղ կամոդիկէ Հայերու վերաբերման համար լաւ էր. Սփարթեանի ձեռքը կամոդիկէ Հաւառու զաւանուծիւն կու տայ. որմէ ետեւ զինքը գաղտնի նաւ կը դնեն եւ Մարթայի վրայէն կը ղրկեն Եւրոպա՝ Ահաւառիկ Հ. Ահաւառիկի խօսքերը:

“1786. Պատմէ Հ. Յարութիւն ի նոյն Հոկտ. 9, թէ յաւուր յայտնի են ի կոստանուպօլիս եպիսկոպոս Երէմիանայ՝ անուն իւր կարապետ վարդապետ (Հէնցի), որ եղեալ է Առաջորդ թիֆլիզու. սա մինչ էր յիսկիւտար ի խան մի, առաքէ պատրիարքն զգր առ նա, եւ առէ. մի բնաւ անցցես ի կոստանդնուպօլիս, այլ զնո՛ւ յայս ինչ տեղի, եւ անտի առաքեցից զքեզ առաջորդութեամբ՝ ուր եւ կամիս եւնոյ իսկ սա վասն զի ոչ վասն այլոյ իրիք եկեալ էր ի կոստանուպօլիս, եթէ ոչ վասն ուղղափառութեան, ընդ լսեմէ՛ թէ պատրիարքն իմացեալ է զգալուստ իւր, իսկոյն ձեռամբ ուղղափառ ազգականաց իւրոց զոր ունէր աստ ի կոստանդնուպօլիս (այսինքն են Մանուկ Ալայներ կարենցիք), եւնոյն ի Վալարիս, եւ եւսոնիկ նստաւ ի Տէօրթիօզ ազդին, եւ ընդ ծանուցանել վերարին զգալուստ իւր, նա իսկոյն ազդ արար Սահակ վարդապետին, զի ասցէ նմա զարեւոյմն, եւ փութով դիցէ ի նաւ, եւ առաքեցի՝ ուր եւ ինքն անմի, զի մի յիմանալէ Տերմուտղաց՝ ծագեցի շփոթութիւն: Ուստի գոյր նաւ մի պատրաստական, որ զնայր ի Մարթա, եղեալ ի նոյն նաւ՝ առաքեցին, օգնութիւն տանելով նմա եւ փոքր մի վասն ծախուց ձանապարհի, զի չուներ բաւական գրամ (կողոպտեալ ի կամոդիկէ կոսնէ վասն ուղղափառութեան): Սա հարցեալ եւ որոնեալ է զՀ. Սուրիանս (գուցէ զՀ. Պօղոս), զի ձանաչէ զնա ի մանկութենէ. եւ թէպէտ ոչ առի զնա, բայց ըստ պատմելոյ տեսողացն կայ յիմանալայ: Եղով փափաքեալ է, զի իցէ նաւ մի վենետիկ, որպէս զի եկեալ տեսցէ զվանս մեր, եւ ապա գնացցէ ի Հոսով. բայց ոչ եղեւ ըստ բաղձանաց նորա, զի ոչ գոյր նաւ ի վենետիկ. թերեւս ի Մարթայու եկեացէ ի վենետիկ եւ ապա գնացցէ ի Հոսով:”

Ինչպէս կենսագրութեանս սկիզբն յիշեցի, կարապետ Արեւի. Թրիքտի վրայէն գացած է Հոսով, ուր քիչ ատեն մնալէն ետեւ անցած է Արեւնա: Ապէ 1789ին Յունուար 17 թուականաւ կը բռնէ առ Հ. Աթմանս Վ. Սարաֆեան, Մեծաւոր (Արեւի) Անտոնեան Միքայելութեան

ի Հոսով (Դիւ. Անտ. ի Կ. Պ.), թէ ի Հոսով կամոդիկէ Հայոց Ս. Մարիամ Եգիպտացի եկեղեցւոյ հոգեւորդն բնակած է ժամանակ մը, ուր նոյն միջոցին կամոդիկէութեան գարձած քանի մը հայ եպիսկոպոսներ կային. ինքն ասոց բնաւորութենէն շատ նեղուած՝ փոխադրուած է 1789 Յունուարին Արեւնա՝ կամոդիկէ Հայոց հոգեւորդն: Այս տեղ եկած է Հոսովն 1789 Ապր. 16ին Կ. Պոլսոյ Հայոց երբեմն Պատրիարք Գրիգոր Վ. Պատմաճեան (ինքնագիր նամակ Գրիգոր Պատրիարքի, գրուած 14 Յունիս 1789, Դիւ. Միխիթ. ի Վիեննա), Գրիգոր Պատրիարք նոյն տարին Թրիքտա փոխադրուած է (տ. կենսագրութիւն Ս. Արք. Սարաֆեանի, Վիեննա 1908, էջ 349—358), կարապետ Արեւի. ալ լվենետիկ մեկնած՝ եւ քաղաքին մէջ առանձին սենեակ վարձած է:

Հ. Ազգերեան յիշեալ ժամանակագրութեան մէջ շատ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կու տայ իր նասին: Այն տեղ իրաւի եւ Տօն օրեր Միխիթ, վաղը կ'ընթար եւ անոնց ժով նաեւ գիւղ կը բնակէր. Հ. Ազգերեան զինքը կը նկարագրէ՝ այր քաղցր եւ առաքելի, քաղցրձայն, փառասէ, թաւ մօրուք մինչեւ գոտին կը հասներ, այնպէս որ ծոցի զրպանէն բան մը հանելու համար՝ ստիպուած էր միւս ձեռք մօրուքը մէկդի առնուլ. միայն կամոդիկէութեան համար փախած էր, եւ Հոսովն ընդունած գոյնը թշուարով կ'ապրէր: Եւ վասն զի Երէմիանի եւ ազգին վրայ շատ խիստ տրտունջներ կ'ընէր. Հ. Ազգերեան առանձին կ'ազգարարէ անոր՝ կրածներուն փոխարեն՝ Աստուծոյ առջեւ վստաբեկած արդիւնաւորութիւնը չկորսնցնելու համար, եւ որպէս զի ուրիշները չկարծեն թէ իր կամոդիկէութիւնը կատարեալ ցոյց տալու համար կ'ընէ, այնչափ չզանդատի հայ ազգին վրայ, եւ խօսքին մէջ չափաւոր ըլլալ: Բարի Արեքսիսկոպոսն սոյն ազգարարութեան համար շնորհակալ եղած է իրեն: Ահաւառիկ իր խօսքերը:

“1789ի 23 Օգոստ. եկն զառաջինն ի վանս մեր Գերապայաճառ կարապետ եպսմ. Թիֆլիզու Հէնցի, որ եւ կարենցի կոչէր զինքն, պատճառանք յուստ գայլոյ սրբոյն Անտոնի ի պատուաւ. այլ կամք նորա էր բնակել ի վենետիկ՝ յիստ կալոյ ի հոսով եւ յանքնա ժամանակս ինչ: Եւսուրս տնցից ըստ բաղձանաց նորա կոչեալ զնա ի վանս. տարաք եւ ընդ մեզ ի գիւղ: Սա էր այր քաղցր եւ առաքելի, քաղցրաձայն, փառացի, եւ մեծամօրուս ընդ լայն

եւ ընդ երկայն մինչեւ ցգօտին, վայ յամենայն նուազս տանելոյ ի ծոց զձեռն իւր՝ հարկաւորէր միով ձեռամբ ամփոփել զմօրուսն: Սա վասն ուղղափառութեան եւեթ խոյս տակաւ յարեւելից՝ թօթափմամբ յամենայնէ, սակաւաոր թոշակօք հոռովմայ ապրէր. եւ զի ի պատմել զանկարգութիւնս Էջմիածնի եւ ազգին ողջոյն յայրեւել սրտէ խօսեր ծանուսն, առ յոյժ բնատնութեան՝ զի գուցէ մեծ ունէր ի վերայ մեր, յաւուր միում առանձինն ազգեցի ձմա, թէ առ ի չկորուսանել զվարձս հալածման քո յազգէն, եւ առ ի չաւա կարծիս՝ թէ վասն հաճոյանալոյ մեզ որպէս կատարեալ ուղղափառ՝ զանգատես զազգէդ, բարւոք լինի՝ եմէ չափադրեսնը զբանադ: Առ այս շնորհս կալաւ յոյժ եպիսկոպոսն, եւ օրհնեաց ի սրտէ վասն ազգելոյ նմա զկարեւորս, այսպէս բարի օրինակ էին զնացք նորա:

Սակայն Վենետիկի օգն իրեն չյարմարեցաւ. 1790 Հոփոն թրիեստի Միխիթ. Հայրեւորուն կը գրէ (Գիււ. Միխիթ. Վիեննայ), թէ կ'ուզէ թրիեստս բնակիլ, առանց մէկու մը ծանրութիւն ըլլալու. եւ որովհետեւ յաջորդ տարւոյ միմեծ Բարսառ մարմար տան վարձքը վճարած եւ, հետեւեալ Բարսառ Մարիին անկատարաւ եւ մեկնի մինչեւ այն տանն գործը գաղտնիք մնայ: Ահա բնագիրը.

Հասցեն՝ «Հասցէ գիրս ի քաղաքն թրիեստ ի քաղաքն ձեռն հայ աստուածատուր աստուածաբան վարդապետին ի վան որոց մարտիրոսներ բարեալ հանդերձ անշոյժ կըլլի. Գերմանեալ եւ յար ցանկոյն եղբարցդ իմոց եւ սրբառուն կրօնաւորացդ, հայր աստուածատուր եւ հայր կոմստառ լիւծնորհ. բարանեացդ ըզձատենել սիրով սեր եւ ողջոյն ը՛ծայնով լերուք ողջք. ի յամար ամա շա. է ինձ:

«Եւ զինի յայտ առնեմ նազելի եղբարցդ իմոց որ արուստ ըստու զին շա առնելոց եմ աստի սակո գառնութեան օղջ տեղոյս որ օր մի ոչ տայ թոյլ թորց խօթութեան անուշգանել. երկուսն իմէ մի գուրցէ առաջ քան զօրհան իմ կենդաւ. արասցէ զնս, վասն որոյ կամիմ գալ այդք իմէ կամք ձեռն հաճեցնել. լուեմ եմ թէ օր եւ ըսր անգղիք նման է օղջ եւ իրոյ երկրին աւելեւան. իցէ թէ զառնջութեան գտանիցեմ, ի ձեռք զայնից խնդրել, բայց միայն քաղաք աչք խնամակն թէ կամիք զայն իմ այդք. չուսով մտաւալափ գրով միով ծանուցեք ինձ որ ես աստ թորց ուրուց գիտութեան հոգամ զհոգալիւն լմ մինչեւ մարդին նմա վարձն տակաւ. եւ ես ապրիլ ամսոյն անկարծիք գալից եմ այդք. սակայն բաց ի կարգաւորաց ձեռք մի ոց դիտարել, ներ կըլլայ խառնաձեռութեան պաշտեղք որպէս եւ ես պահելոց եմ գիտեմ՝ ես որ ամենց ընդդէմ թուելոց է վասն որոյ բարւոք է զանխուլ մնալ մինչեւ ի մեծանալ զայտանն իմոյ, կամիք թէ չլ խնդրեմ չուսով իրազեկ առնել զնս:

աղաւթ եղբւր լառնել բաւ է իոհեմ եւ իմաստաւաս մտաց ձեռք: Իմ օրերն եւ վերա. Հայր Անտոնեան իմէ տղր է յոյժ կարտա եւ մեծաւ սիրով սեր եւ ողջոյն բերանեմ եւ ի բարին հայրանեմ:

Եղբրեաց. գիրս
յոսմ ան. 1790 եւ
հոգաւորներ 8 ի
վենետիկ. կրպա.

Ուրիշ նամակի մը մէջ, գրուած 3 Նոյ. 1790ին (Գիււ. Միխիթ. Վիեննայ) ուրախութիւն կը յայտնէ Հ. Աստուածատուր Բարիկեանին, որ զինք սիրով թրիեստ կը հրաւիրէր:

Իմ

Հասցէ գիրս ի Կիւստան քաղաքն թրիեստ ի վան քոց մարտիրոսացն ի քր ձեռն հայր աստուածաբան պապիկեան եւ ամառան վրդպոսին հոգալոյս միխիթ. բեան հանդերձ բարեալ:

Գերմանիա. սիրելոյց իմոյ. անդ ամառայ. լիււննիս եւ ամառան վրդպոսի. զնիքախառն փարմաք ողջոյն եւ սեր ընծայի լեր ողջ շա է ինձ:

Եւ զինի յայտ լիցէ ոգնիւ եղբարց իմոյ ընկաւայ զիրանից. թուելին քո ձեռամբ սեմնն բ'րեղաշառուհոյ զգրեցնէ ի հակամբ՝ 20 եւ ընթելոցն՝ ծանեայ զմեծ եւ արեւոյացայ ոչ սակաւ զի իմէ ունիցէի զ'հաւնոյ քալ թեւս ինչոյն ուղցե՛լ այդք գաղաթելոց էի ասկայն զինն ար'բից. զի գոն քանի մի հրկաւ որ հոսալիք խնդրեմ ի բուրիցդ աղօթել ՚ն ակաւիս զի փուլով յաղցեցի. Իմ ի արեւելն եւ ի կատարին ինչոյն գառնիմ այդք եւ երբ մեր լինիմ զայոյ զնկ առնելոց եմ փուլով աղնելոց իմոյ. եմ աղաւաստ ի քր միջոցն մեր. բաւէ անուստ մտաց. բարւ մարանից ներ լանիցդ հնոց եւ նորոցն մեծաց եւ փոքունցն, եւ յառկաւեւ Հ. կոմստա մեծաբան վրդպոսին յոյժ կ'որաւ. եւ մեծաւ սիրով զգրեւաւ զնս ողջոյն մտաւոյնեմ ի բարին հրեանելով. ողջ լիցն քեւ հանդերձ ի յամայր ամա զբացեալք արմար ամեն. զբացաւ գիրս ի վե՛ծ. յոսմ. ան 1790 ի Նոյեմբերի 3 լիւստովի ժաման:

Կրպա փոցն աղբնիս ամիկ
իւււ կ'ընցի մեկեան:

Սակայն մահը կանխեց, 1790 Գեկտ. 22ին վախճանեցաւ աղբատութեամբ իւր 55 տարեկան՝ վերջին Ս. Խորհուրդներն ընդդիմանով Հ. Պօղոս Վ. Մեհերեանէ, որուն մտերմն եղած էր արդէն Կարսոյ մէջ: Ի մանկութենէ կը բաղձար, ինչպէս կը պատմէ Հ. Ա. գերեան, Միխիթար Աբրահամ Կարսեանին ի համարոյ գալ. եւ անոր համար Միխիթարին ընդեր թաղեց եկեղեցին, Միխիթար Աբրահամ Կարսեան քով: Կը գրէ Հ. Ա. գերեան.

«Ի 22 Գեկտ. վախճանի ի Վենետիկ գեւաղայնեաւ կարապետ վարդապետ մեղքեան՝ արքեպիսկոպոսան ամիխիթաւ, աղբանց Կարսեաց, առ որում գտաւ ի հոգեւ վարս Հ. Պօղոս հին բարեկամ նորա: Աղբան

եւ անինչ մեռաւ այն իրաւաւոր եւ գովին ամենայնիւ, եւ այն չեւ հասեալ ի ծիրութիւն, որոյ հայրն եւ հորեղբայրն զհարկաւմնիք անցեալ էին ի վախճանեն, մեզ եթող զմեծագին կարծեցեալ թագ իւր, որ էր ընդեւելեալ սուտ ակամբք եւ սուտ մարգարտօք: Ի վաղէ անդր ի դեկտ. 23 ըստ փափաքանաց իւրոց, որ ի մանկութեան տենչացեալ էր գալ ի համայնր տապանի հիմնադրին մեր Միթարայ Աբբայի, թաղեցաւ մօտ առ նմա յեկեղեցւոյ մերում, ի մէջ դասու ըստ հարաւակողմի, յորոյ վերայ եղաւ տապանագիր՝ յորինեալ ի ծերունի Հ. Վրթանիսէ մերմէ (համառօտ, զի սակաւ լիցին ծախք քանդակման), օրինակ զայս.

ԲԵՐԲՈՒՆ ԿԵՐԵՊԵՏ ՄԵԼՔԵԱՆ

ՀԵՆՁԵՑԻ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԹԻՔԻԼԶ

ՔԵՂԱՔԻ

ԹՈՂԵԱՆ ԶԱՄԵՆԵՑՆ Ի ՀՌՕՄ

ՊԵՆԴԻՍԻ

ԱՆՏԻ Ի ՎԵՆԵԺ. ՈՐ ԵՒ ԱՍՏ

ՀԱՆԳՁԻ

ՅԱՄԻ ՏԵԼԵՐ. 1790. ԴԵԿՏ. 22

Տապանագիրս հրատարակած է՝

Հ. Թորոսեան, Վարք Միթարայ, Վենետ. 1901, էջ 477. տես նաեւ Հ. Տաշեան, Յուդայ, էջ 462բ:

Հ. ԳՐ. ԳԵԼԵՄԵԼԵԱՆԵԱՆ

Պ Ա Յ Մ Ա Վ Ա Ն

Ս. ՅԱԿՈՐ

ԱՂԳՈՑԻՆ ՀԻՒՆԵՊԵՆՈՑ

(ԸՐԻՆՆԱԿԱՆ)

ԺԸ.

ԺԵ. ՀՈՐԱԲԵՐՁՈՒԹԻՒՆ

19 (5—1907

Մահճիւլ Պետրոս Ատենապետ
Աքիկեան Յովսէփ Ժ. Վ. դեր Մտենապետ
եւ Ատենադպիր

Շէրպէթեան Պողոս Գանձապետ
Ճամճեան Պողոս Հաշտակալ
Մոմճեան Պողոս Քննիչ

Հոգաբարձութիւնս անցեալ տարւոյ Նոյ. 7ին պաշտօնի անցնելով՝ առաջին գումարման մէջ նախորդ Հոգաբարձութենէն հրեք անդամք, Գարտաշեան, Պըյրքեան եւ Բիշեան Հ. Եղիա Մ. Վ. ներկայ կը գտնուին յանձնելու համար իրենց պաշտօնը: Գարտաշեան կարգ մը բացաւ արութիւններ կու տայ Անկիւննոցիս պահանջից եւ պարտուց եւ ատենագրութեանց մէջ ինչ ինչ որոշողութեանց անխլատակ մնալու վրայ. եւ ապա քանի մը պաշտօնական գրութիւններ եւ Հոգաբարձութեան զմուռը կը յանձնէ Ս. Ծարգոյ Ատենապետին, եւ կար, զօրութիւն եւ յաջողութիւն մաղթելով նորընտիր Հոգաբարձութեան՝ իր ընկերներով միասին կը մեկնի: Այս գումարման մէջ կ'որոշուի ատենագրութեանց ներքեւ անպակաս ստորագրել եւ Անկեւնոցին հաշիւները կրկնատուարի վերածել, որուն համար պաշտօնի կը կոչուի Արիկեան Գեորգ հաշուագէտը, եւ ասկէ յետոյ ոեւէ փոխանցիկ հիւանդութեամբ վարակեալը եւ ծննդական էին հիւանդանոց չընդունել (Դւ. Ս. Եջ. ասն.)

Յանձնախումբին տեղեկագիրը Ազգ. վարչութենէ հաստատուելով՝ մտադրեալ 10 տու. ներու շինութեան ձեռք կը զարուի 12 Նոյ. Էլմա-տաղի փողոցին մէջ խելով բանալարեղէնները, որ տնկաւ եւ ինչուեղիք չէնքերուն հողին վրայ, որուն համար Հոգաբարձութիւնը կը տուժէ պարտեզային շահու զենք ոսկի օսմ. 40, ասանկով Ս. Թահրայ երկրին հիւսիսային կողմը կառուանելով ամբողջապէս կը փակուի: Այս շինուածոց ճարտարապետը, ըստ որոշողութեան Ազգ. վրչ. Ժողովոյ, եղաւ Լեւոն Կիւրեղեան, որ շինութեան պահուն ժողովուրդնէ ամբաստանուեցաւ վարչութեան առջեւ իբրեւ խարդախ շինուածանիթոց, որուն վրայ քննիչ ղեկուցեան քանի մը ճարտարապետներ, որոնք զինքը արգար հանդիմ:

Նոյ. 23ի Նիստին ատենագրութենէն ալ կը տեսնուի վարչութեան ուրիշ մէկ որոշողութիւնը, որուն զօրութեամբ գրուեք եւ գերեզմանատան Հոգաբարձութեան կատարել Ս. Թահրայ խորհրդին խնդիրը, որ է ցուցունել յատուկ թաւ մը Անկիւննոցին անտէր ննչեցելոց համար: Այս խնդիրը եղած էր նախորդ Ատենապետէն: Իսկ Հոգաբարձութեանս Գեկ. 5 Նիստին մէջ կը գտնենք բոլոր մը՝ բարձեալ Ազգ. վարչութենէ Հոգաբարձուաց դէմ, որ լքեմաբեքաբար ծախած էին 35 օսմ. ոսկւոյ կէս տուն մը ի Թէքնէճի փողոց, որուն պատաս-